

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРЕМСТВА: МЕТОДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

ANALYSIS OF FIXED ASSETS OF THE ENTERPRISE: METHODICAL AND PRACTICAL ASPECTS

У статті визначено роль аналізу основних засобів та особливості його методики. Висвітлено основні завдання аналізу основних засобів. Охарактеризовано такі напрями аналізу основних засобів, як: забезпеченість, склад, динаміка та структура, технічний стан, використання та експлуатація. Висвітлено основні показники, що можуть розраховуватися у процесі аналізу, порядок їх розрахунку та фактори, що на них можуть впливати. Наведено поняття зносу основних засобів та його види. Обґрунтована необхідність інтеграційної оцінки рівня зношеності основних засобів підприємств, яка би враховувала зміну основних показників їх експлуатації протягом терміну служби. Розкрито узагальнюючий метод оцінювання рівня зношеності основних виробничих засобів, за яким виокремлюють два його види: нормальний (припустимий) та катастрофічний. Розкрито комплекс заходів із покращення використання основних засобів на підприємстві, а саме збільшення екстенсивного завантаження та підвищення інтенсивного навантаження. Аналіз проведено на прикладі сільськогосподарського підприємства.

Ключові слова: аналіз основних засобів, знос основних засобів, фондовіддача, фондоемність, ефективне використання основних засобів.

В статті определена роль анализа основных средств и особенности его методики. Освещены основные задачи анализа основных средств. Охарактеризованы такие направления анализа основных средств, как: обеспеченность, состав, динамика и структура, техническое состояние, использование и эксплуатация. Освещены основные показатели, которые могут рассчитываться в ходе анализа, порядок их расчета и факторы, которые на них могут влиять. Представлены понятия износа основных средств и его виды. Обоснована необходимость интеграционной оценки уровня изношенности основных средств предприятий, которая бы учитывала изменение основных показателей их эксплуатации в течение срока службы. Раскрыт обобщающий метод оценки уровня износа основных производственных средств, по которому выделяют два его вида: нормальный (допустимый) и катастрофический. Раскрыт комплекс мероприятий по улучшению использования основных средств, а именно увеличение экстенсивной загрузки и повышение интенсивной нагрузки. Анализ проведен на примере сельскохозяйственного предприятия.

Ключевые слова: анализ основных средств, износ основных средств, фондоотдача, фондоемкость, эффективное использование основных средств.

УДК: 338.32

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct46-19>

Мулик Т.О.

к.е.н., доцент,
завідувач кафедри
аналізу та статистики
Вінницький національний
аграрний університет

Mulyk Tetiana

Vynnytsia National Agrarian University

The article identifies the role of fixed assets analysis and features of its methodology. The main tasks of the analysis of fixed assets are highlighted. The following areas of analysis of fixed assets are described as: security, composition, dynamics and structure, technical condition, use and operation. The main indicators that can be calculated during the analysis, the order of their calculation and the factors that may affect them are highlighted. The concept of depreciation of fixed assets and its types are presented. The necessity of integration assessment of the level of depreciation of fixed assets of enterprises, which would take into account the change of the main indicators of their operation during the service life, is substantiated. A generalizing method of estimating the level of depreciation of fixed assets is revealed, according to which two types are distinguished: normal (permissible) and catastrophic. It is determined that in the economic literature there are different methods for conducting analytical assessment of fixed assets. It is emphasized that in practice it is necessary to apply an individual approach, taking into account the production and technological features of the enterprise. Clearly, it is necessary to look for ways to improve the use of fixed assets, which can be done through the implementation of measures of extensive and intensive workload. Thus, it is necessary to optimize the structure of production equipment, which provides for the elimination of problem areas by: raising the professional qualification level of employees; improvement of technological processes; application of progressive forms in production and labor. Such areas will not only increase the efficiency of fixed assets, but also ensure the success of economic activity of the enterprise as a whole. The analysis was conducted on the example of an agricultural enterprise, where the composition and structure of fixed assets of the enterprise, their technical condition, efficiency of use are investigated. It is determined that the company has the following types of fixed assets: land; houses; machines and equipment; vehicles; tools, devices, inventory and other non-current tangible assets; the enterprise is dominated by the receipt of fixed assets rather than disposal; the technical condition of fixed assets at the enterprise is deteriorating; the efficiency of fixed assets decreases.

Key words: analysis of fixed assets, depreciation of fixed assets, capital efficiency, capital intensity, efficient use of fixed assets.

Постановка проблеми. В умовах сучасного виробництва подальший його розвиток та ефективність залежить від забезпеченості господарюючого суб'єкта основними засобами. За таких умов необхідно постійно проводити їх аналітичну оцінку. Здійснення аналізу основних засобів відіграє надзвичайно важливу роль в оцінці діяльності підприємства загалом. Від ефективності та інтенсивності експлуатації та використання основних засобів залежить прибутковість вкладеного капіталу та позитивний фінансовий результат господарюючого суб'єкта. Аналіз літературних джерел

свідчить, що науковці використовують різні методи та показники для виявлення загальної тенденції. Тому виникає необхідність оцінки методичних підходів аналізу основних засобів та виявлення найбільш оптимальної методики, необхідної для прийняття ефективних управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методичні та організаційні аспекти аналізу основних засобів підприємства висвітлено у працях науковців: М.Д. Білика, В.Т. Долі, Є.В. Мниха, М.Я. Коробова, Т.С. Новашиної, Г.В. Савицької, Г.В. Шадріна, Г.О. Швиданенка,

А.Д. Шеремета, В.К. Савчука, І.Д. Лазаришиної, Т.О. Мулик та інших. Проте методичним підходам, що сприяють дослідженню більш оптимальної методики аналізу основних засобів підприємства, приділено не досить уваги.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження методичних підходів аналізу основних засобів підприємства та напрямів його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У системі управління основними засобами важливу роль відіграє аналіз. Аналіз – найширше поняття, яке лежить в основі будь-якого пізнання явищ природи і суспільства, а способи аналізу – основа дослідження змісту, сутності, будови, зміни й розвитку економічних, політичних, соціальних, природних та інших явищ і процесів. Він є частиною будь-якого науково-практичного пошуку у поясненні та розв'язанні наявних невідповідностей і проблем [1].

Вважаємо, що здійснення аналізу основних засобів та його методика має врахувати низку положень (рис. 1).

Перед аналізом основних засобів постають такі завдання, як: оцінка забезпеченості підприємства основними засобами; визначення складу та структури основних засобів, ступеня їх оновлення та вибуття; аналіз технічного стану основних засобів; визначення рівня фондодіддачі, її динаміки, вивчення впливу зміни розміру основних засобів і фондодіддачі на обсяг робіт; виявлення резервів підвищення фондодіддачі, поліпшення

використання техніки; визначення шляхів зниження витрат на утримання та експлуатацію машин і механізмів; оцінка виявлених резервів і розроблення заходів щодо поліпшення використання активної частини основних засобів [2].

Аналітична оцінка основних засобів розпочинається, як правило, з визначення забезпеченості ними. Для цього вивчають, чи можуть вони належним чином обслуговувати процес виробництва та сферу управління, чи достатньо їх на підприємстві, яка динаміка, структура, технічний стан, наскільки вони ефективно чи неефективно використовуються тощо.

Забезпеченість основними засобами характеризують такі показники, як: фондоозброєність та технічна озброєність праці; наявність, склад та відповідність фактичного парку обладнання необхідному для виконання виробничої програми і договірних зобов'язань. Фондоозброєність розраховується як відношення середньої вартості виробничих основних фондів основного виду діяльності до кількості робітників у найбільшу зміну або до їх середньоспискової чисельності. Технічна озброєність праці розраховується як відношення середньої вартості активної частини виробничих основних засобів до числа робітників у найбільшу зміну або до їх середньоспискової чисельності. Аналіз фактичних показників зводиться до порівняння з плановими і фактичними за попередній період, визначення рівня виконання плану, тенденцій і темпів його зміни [3].

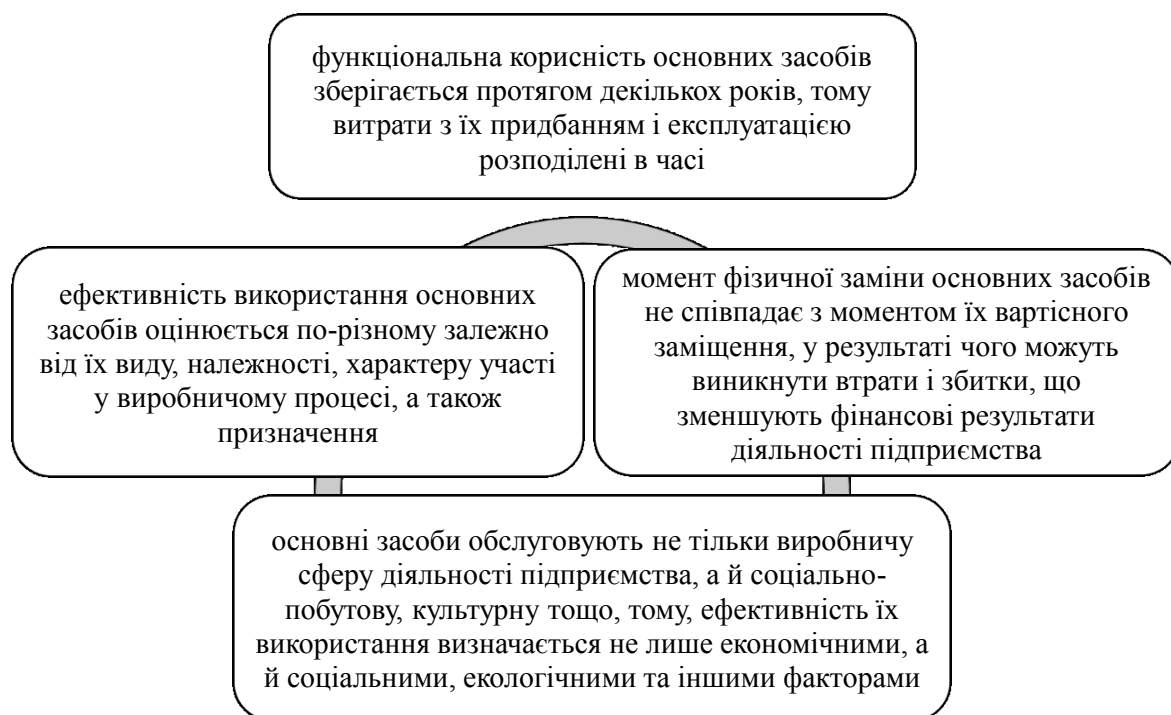

Рис. 1. Положення для здійснення аналізу основних засобів

Джерело: [2]

У процесі аналізу основних засобів серйозну увагу приділяють показникам їхньої структури. Для цього спочатку оцінюють потужність обладнання і те, чи воно відповідає профілю підприємства. Потрібно зазначити, що експлуатація основних засобів впливає на поліпшення всіх його показників: зменшення собівартості, ріст продуктивності праці та фондівіддачі, економію капітальних вкладень, збільшення виробництва продукції тощо.

Оцінюють їх вартість та зміни, що відбулися за різні періоди. Порівнюють їх зміни із динамікою вартості продукції чи обсягів виробництва. Кінцевий показник мусить мати значно вищі темпи росту відносно основних засобів. Проте економічні труднощі, що властиві нашій країні, можуть засвідчувати інші тенденції.

Проводячи аналіз основних засобів, їх необхідно розділяти на активні й пасивні та обчислювати питому вагу кожного виду. Потрібно ретельно оцінити, які тенденції у співвідношеннях цих видів. Поряд з цим слід не забувати, що постійне зростання питомої ваги активних засобів – нагальна ціль будь-кого підприємства.

У процесі аналізу доцільно також звернути увагу на те, яка частина основних засобів віддана або взята в оренду, яку земельну площу має підприємство та як її використовує.

Аналізуючи стан основних засобів, розраховують коефіцієнт зносу основних засобів та вивчають його динаміку за певні періоди. Також розраховують та досліджують коефіцієнти вибуття, оновлення основних засобів тощо. Зменшення цих показників вказує на важливі проблеми з поновленням основних засобів на підприємствах, зокрема нестачу коштів на фінансування цих потреб. До того ж, зношені основні засоби зумовлюють застосування несучасних технологічних

процесів, чим підтримують ріст неконкурентноздатності продукції, що виробляється на підприємстві. Наявність засобів праці вивчається на початок та кінець звітної періоду за відповідними даними першого розділу звіту форми № 2-ОЗ ІНВ (річна) «Звіт про наявність і рух необоротних активів, амортизацію та капітальні інвестиції» [4].

Проведемо аналіз складу та структури основних засобів на прикладі сільськогосподарського підприємства – ФГ «Україна» (табл. 1).

Оцінюючи дані, що наведені в таблиці, можна сказати, що протягом досліджуваного періоду відбулися зміни в складі та структурі основних засобів підприємства.

Так, вартість основних засобів за досліджуваний період зросла на підприємстві на 39 194 тис. грн. Підприємство має в наявності такі види основних засобів: земельні ділянки; будинки; машини та обладнання; транспортні засоби; інструменти, прилади, інвентар та інші необоротні матеріальні активи. Вартість будинків зросла на кінець звітної періоду на 25 709 тис. грн., в питомій вазі їхня частка також збільшилась на 15,5%; машини та обладнання зросли на 17 439 тис. грн., а їхня частка збільшилась на 5,2%, транспортні засоби зменшилися на 4078 тис. грн., питома вага зменшилась на 19,9%, інструменти, прилади, інвентар – на 208 тис. грн., в питомій вазі їхня частка зменшилась на 0,3%, інші необоротні матеріальні активи – зросли на 28 тис. грн.

Зміна обсягу та структури основних засобів, зумовлена насамперед їхнім рухом – надходженням та вибуттям. Проведемо аналіз руху основних засобів в ФГ «Україна» за 2017–2019 роки.

Дані таблиці 2 показують, що в 2017 році рух відбувався майже по всіх видах основних засобів, крім будинків.

Таблиця 1

Аналіз складу та структури основних засобів у ФГ «Україна» , 2017–2019 р.

№ п/п	Найменування групи основних засобів	Абсолютні величини, тис. грн			Питома вага, %			Відхилення (+,-)	
		2017 р.	2018 р.	2019 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	в абсолютних величинах, тис.грн	у питомій вазі, %
1	Земельні ділянки	1208	1208	1362	1,8	1,4	1,3	154	-0,5
2	Будинки	15768	21539	41477	23,3	25,8	38,8	25709	15,5
3	Машини та обладнання	20484	35589	37923	30,3	42,5	35,5	17439	5,2
4	Транспортні засоби	29617	24830	25539	43,8	29,7	23,9	-4078	-19,9
5	Інструменти, прилади, інвентар	505	444	447	0,7	0,5	0,4	-58	-0,3
6	Інші необоротні матеріальні активи	2	33	30	0,0	0,0	0,0	28	0,0
Разом		67584	83646	106778	100,0	100,0	100,0	39194	*

Джерело: побудовано автором на основі звітності підприємства

Аналіз руху основних засобів в ФГ «Україна» в 2017–2019 р., тис. грн.

№ п/п	Найменування групи основних засобів	Залишок на початок року		Надійшло за рік	Вибуло за рік		Нарахована амортизація за рік	Залишок на кінець року	
		Первісна (переоцінена) вартість	знос		Первісна (переоцінена) вартість	знос		Первісна (переоцінена) вартість	знос
2017 р.									
1	Земельні ділянки	1208	–	–	–	–	–	1208	–
2	Будинки	19801	2991	15	–	–	1057	19816	4048
3	Машини та обладнання	33443	8441	3842	7274	456	1542	30011	9527
4	Транспортні засоби	34546	8752	14514	833	62	9920	48227	18610
5	Інструменти, прилади, інвентар	831	264	14	–	–	76	845	340
6	Інші матеріальні активи	507	483	19	–	–	41	526	524
Разом		90336	20931	18404	8107	518	12636	100633	33049
2018 р.									
1	Земельні ділянки	1208	–	–	–	–	–	1208	–
2	Будинки	19816	4048	6835	–	–	1064	26651	5112
3	Машини та обладнання	30011	9527	18138	264	22	2791	47885	12296
4	Транспортні засоби	48227	18610	6367	3165	1958	9947	51429	26599
5	Інструменти, прилади, інвентар	845	340	14	–	–	75	859	415
6	Інші матеріальні активи	526	524	52	–	–	21	578	545
Разом		100633	33049	31406	3429	1980	13898	128610	44967
2019 р.									
1	Земельні ділянки	1208	–	154	–	–	–	1362	–
2	Будинки	26651	5112	21334	–	–	1396	47985	6508
3	Машини та обладнання	47885	12296	15882	9715	5	3838	54052	16129
4	Транспортні засоби	51429	26599	12221	43	42	11511	63607	38068
5	Інструменти, прилади, інвентар	859	415	85	–	–	82	944	497
6	Інші матеріальні активи	578	545	8	–	–	11	586	556
Разом		128610	44967	49684	9758	47	16838	168536	61758

Джерело: побудовано автором на основі звітності підприємства

Переважає надходження основних засобів господарюючого суб'єкта над вибуттям. Так, сума надходження за рік становить – 18 404 грн., сума вибуття (за первісною вартістю) – 8107 тис. грн. У 2018 р. склад основних засобів залишився такий же. Рух спостерігається по всіх видах основних засобів.

Переважає також надходження основних засобів на підприємстві над вибуттям. У 2019 році характерна ситуація, аналогічна попереднім рокам. Відбувся рух за всіма видами основних засобів. Надійшло основних засобів на підприємство – 49 684 тис. грн., вибуло – 9758 тис. грн. Найбільше надійшло на підприємство транспортних засобів.

На рис. 2 наведено також динаміку змін первісної вартості та зносу (кінець року) в ФГ «Україна» за 2017–2019 р.

Отже, на прикладі цього господарюючого суб'єкта, характеризуючи рух основних засобів,

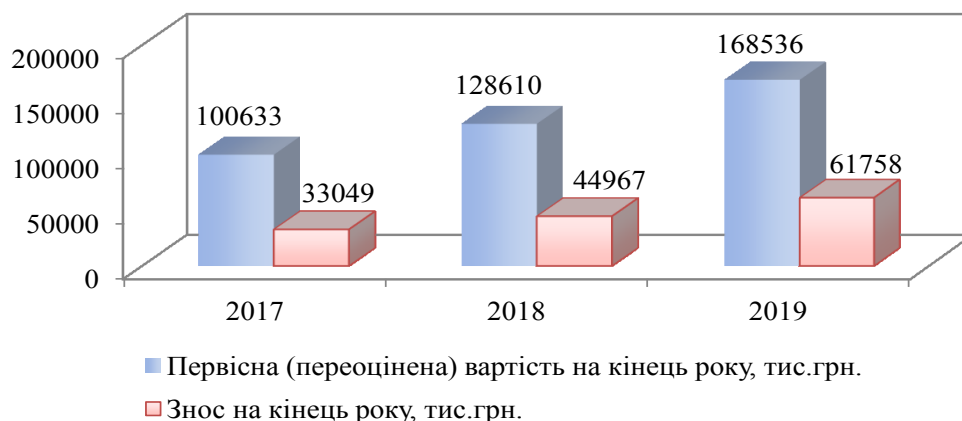
можна зробити позитивний висновок по підприємству, тобто є тенденції до розширення виробництва і розгортання виробничих потужностей.

Оцінивши рух та будову основних засобів, потрібно дослідити їхній технічний стан, оскільки від нього залежить ріст виробництва продукції підприємства.

При цьому можна обчислювати: коефіцієнт зносу, придатності, вибуття, оновлення.

Розпізнають два різновиди зносу – фізичний та моральний. Кожен із них має ще два підвиди.

Під фізичним зносом основних засобів розуміють поступову втрату основними фондами власних первісних техніко-експлуатаційних якостей, своєї споживчої вартості, що викликає зменшення їхньої реальної вартості, тобто з'являється економічний знос. Фізичний знос будь-яких основних засобів можна розглядати з позицій можливості

Рис. 2. Динаміка змін первісної вартості та зносу (кінець року) в ФГ «Україна» за 2017–2019 рр., тис. грн.

Джерело: побудовано автором на основі звітності підприємства

або неможливості їх відновлення шляхом проведення ремонтів до моменту повного фізичного зношення. Тобто з цих позицій фізичний знос можна розглядати як такий, що може бути усунений (тимчасовий), та такий, що не може бути усунений (постійно накопичуваний) [5].

Фізичний знос основних засобів підприємств залежить від багатьох факторів, зокрема І.В. Кулько виділяє такі: особливості технологічного процесу виробництва; якості технічного обслуговування основних засобів; якості праці, кваліфікації працівників, які обслуговують процес виробництва, їх безпосереднього ставлення до основних засобів у процесі виробництва [6].

Моральний знос – це знецінення об'єктів основних засобів унаслідок новітніх досягнень ще задовго до їх повного фізичного зносу. Розрізняють дві форми морального зносу: знецінення машин унаслідок здешевлення їх виробництва або внаслідок випуску нових, досконаліших і продуктивніших машин [2].

Опрацювавши різні літературні джерела, можна виділити такі показники.

Коефіцієнт зносу – визначає ту частину основних засобів, що її списано на витрати виробництва, розраховується за формулою: $K_3 = O_{3_{\text{зн}}} / O_{3_{\text{пв}}}$, де $O_{3_{\text{зн}}}$ – сума зносу основних засобів; $O_{3_{\text{пв}}}$ – первісна вартість основних засобів на початок періоду.

Коефіцієнт зносу визначають на початок та на кінець періоду, а також вивчають його динаміку за різні роки. Аналітичну оцінку проводять на основі даних I розділу активу балансу. Що нижчий коефіцієнт зносу (вищий коефіцієнт придатності), то кращим є технічний стан основних засобів. Застарілі основні засоби зумовлюють і необхідність застосування несучасних технологічних процесів, що призводить до неконкурентоспроможності продукції підприємства [2].

І.В. Кулько зазначає також, що необхідною є інтеграційна оцінка рівня зношеності основних

засобів підприємств, яка би враховувала зміну основних показників їх експлуатації протягом терміну служби. Тобто показник з урахуванням ринкової вартості основних виробничих засобів [6].

Також є узагальнюючий метод оцінювання рівня зношення основних виробничих засобів, за яким виокремлюють два його види:

- нормальний (припустимий) – максимально можливий рівень зношеності основних засобів, за якого підприємство може забезпечувати просте відтворення основних засобів, використовуючи лише майбутній потік амортизаційних відрахувань на їх реновацію;

- катастрофічний – мінімально можливий рівень зношеності основних засобів, за якого підприємство не зможе здійснити навіть просте їх відтворення, використовуючи майбутні потоки свого прибутку та амортизаційних відрахувань [6].

Коефіцієнт придатності визначає частку не перенесеної на створюваний продукт вартості [7]. Визначається за формулою: $K_{\text{прид}} = O_{3_{\text{зв}}} / O_{3_{\text{пв}}}$, де $O_{3_{\text{зв}}}$ – залишкова вартість основних засобів; $O_{3_{\text{пв}}}$ – початкова вартість основних засобів.

Технічний стан та відповідність основних засобів сучасним технічним досягненням проявляється в процесі їх відновлення. Форми та темпи їх відновлення зумовлені доцільністю реконструкції, заміни, модернізації обладнання тощо.

Коефіцієнт оновлення – характеризує інтенсивність уведення в дію нових основних засобів. Він позначає частку введених основних засобів за певний період у загальній вартості основних засобів на кінець звітної періоду [7].

Коефіцієнт оновлення визначається за формулою: $K_{\text{онов}} = O_{3_{\text{введ}}} / O_{3_{\text{кр}}}$, де $O_{3_{\text{введ}}}$ – вартість введених основних засобів за звітний рік; $O_{3_{\text{кр}}}$ – загальна вартість основних виробничих засобів на кінець року.

Коефіцієнт вибуття основних засобів характеризує рівень інтенсивності вибуття засобів зі

сфери виробництва [7]. Коефіцієнт вибуття ($K_{\text{виб}}$): $K_{\text{виб}} = OZ_{\text{виб}} / OZ_{\text{пв}}$

де $OZ_{\text{виб}}$ – вартість основних засобів, які вибули; $OZ_{\text{пв}}$ – вартість основних виробничих засобів на початок періоду.

Коефіцієнт вибуття слід обчислювати для всіх основних засобів, їх окремих груп, активної частини тощо.

Коефіцієнти вибуття та придатності мають залежність від темпів поновлення основних засобів: чим сильніше коефіцієнт вибуття наближається до коефіцієнта оновлення, тим нижчим є ступінь зносу та кращим їхній технічний стан. При цьому обчислюється коефіцієнт інтенсивності оновлення основних засобів ($K_{\text{ін ОЗ}}$): $K_{\text{ін ОЗ}} = K_{\text{он}} / K_{\text{виб}}$.

Коефіцієнт приросту – розкриває ступінь приросту основних засобів або деяких його груп. Він ($K_{\text{п}}$) розраховується за формулою: $K_{\text{п}} = OZ_{\text{пр}} / OZ_{\text{п}}$, де $OZ_{\text{пр}}$ – вартість приросту основних засобів; $OZ_{\text{п}}$ – вартість основних засобів на початок періоду.

Наведемо аналіз технічного стану та інтенсивності руху основних засобів на прикладі сільськогосподарського підприємства (табл. 3)

Таблиця 3

Аналіз технічного стану та інтенсивності руху основних засобів в ФГ «Україна», 2017–2019 рр.

№ п/п	Показник	Роки			Відхилення 2019 р. від 2017 р. (+, -)
		2017	2018	2019	
1	Коефіцієнт оновлення	0,18	0,24	0,29	0,11
2	Коефіцієнт вибуття	0,09	0,03	0,08	-0,01
3	Коефіцієнт приросту	0,11	0,28	0,31	0,20
4	Коефіцієнт зносу	0,33	0,35	0,37	0,04
5	Коефіцієнт придатності	0,67	0,65	0,63	-0,04

Джерело: побудовано автором на основі звітності підприємства

Із даних таблиці видно, що коефіцієнт оновлення збільшився за досліджуваний період на 0,11 пункта. Коефіцієнт вибуття характеризує інтенсивність вибуття основних засобів, тобто ступінь вибуття тих основних засобів, які або морально застаріли, або зношені й непридатні для подальшого використання. У ФГ «Україна» коефіцієнт вибуття основних засобів та необоротних матеріальних активів за досліджуваний період зменшився на 0,01 пункта. За досліджуваний період збільшився показник приросту основних засобів на 0,2 пункта. Але слід зазначити, що приріст основних засобів спостерігається протягом всіх трьох років, а це є позитивною тенденцією в діяльності підприємства, коли вартість введених у дію основних засобів перевищує вартість вибулих основних засобів.

Коефіцієнт зносу на підприємстві має тенденцію до збільшення. Так, за досліджуваний період він зріс на 0,04 пункта, що відповідно відобразилося на значенні показника «коефіцієнта придатності». Він зменшився на 0,04 пункта.

Динаміку показників технічного стану та інтенсивності руху основних засобів в ФГ «Україна» за 2017–2019 рр. наведено також на рис. 3.

Таким чином, технічний стан основних засобів в ФГ «Україна» в динаміці погіршується, про що свідчить збільшення коефіцієнту зносу та відповідно зменшення коефіцієнту придатності. Позитивним є те, що в динаміці зростають темпи оновлення основних засобів на підприємстві.

В економічній літературі для характеристики ефективності використання основних засобів на підприємстві є різні показники. Так, Ю.В. Яшан зазначає, що система показників, яка може вичерпно характеризувати ефективність основних засобів, охоплює два блоки: перший – показники ефективності відтворення окремих видів і всієї сукупності засобів праці; другий – показники рівня використання основних засобів у цілому та окремих їхніх видів. Необхідність виокремлення в самостійну групу показників відтворення засобів праці, які характеризують процес їхнього руху, технічний стан та структуру, зумовлена тим, що відтворювальні процеси істотно й безпосередньо впливають на ступінь ефективності використання застосовуваних у виробництві машин, устаткування та інших знарядь праці [8].

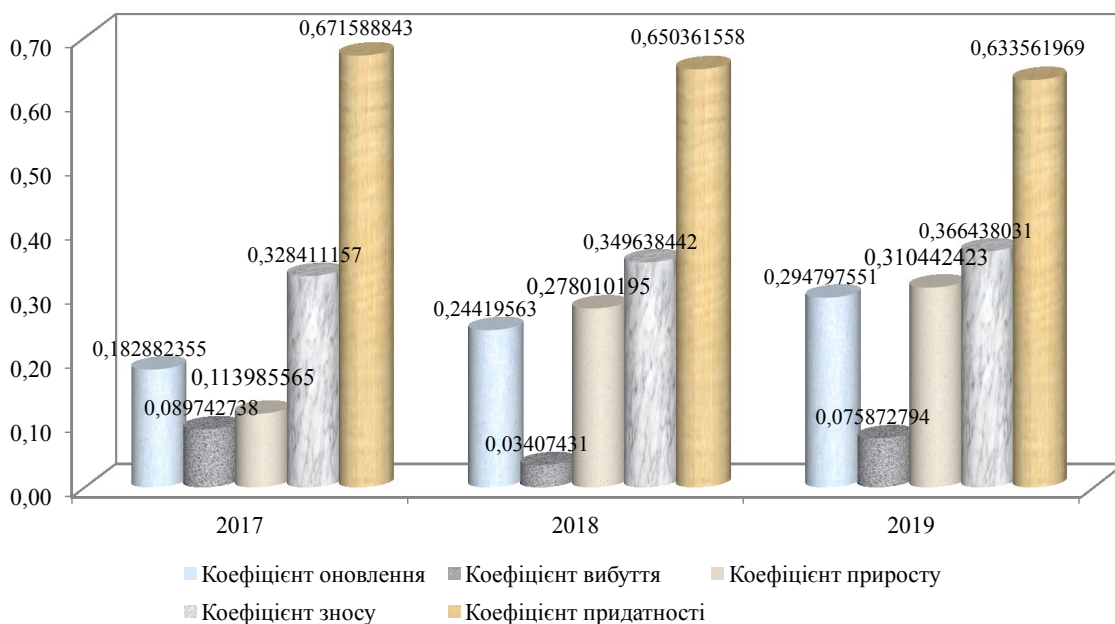
Н.М. Селіванова, Ю.В. Ткаченко та Я.О. Попко зазначають, що показники ефективності використання основних засобів відображають співвідношення отриманих фінансових результатів організації і використовуються для досягнення цих результатів основних засобів. Ефективність використання основних засобів характеризується співвідношенням темпів зростання випуску продукції і темпів зростання вартості основних засобів, а також показниками фондоддачі, фондомісткості, фондоозброєності [7].

В.І. Іващенко та М.А. Болюх виділяють: рентабельність капіталу, вкладеного в основні засоби, фондоддачу основних засобів, фондоддачу активної частини основних засобів, фондомісткість тощо [3].

Рентабельність капіталу, вкладеного в основні засоби, характеризує, скільки прибутку від основної діяльності припадає на одиницю вартості основних засобів. Розраховується показник ($P_{\text{ОЗ}}$) за формулою: $P_{\text{ОЗ}} = \Pi / \Phi$.

Рівень цього показника залежить не лише від фондоддачі, а й від рентабельності продажів, а також від частки реалізованої продукції в її загальному випуску.

Одним із показників ефективності основних засобів є фондоддача – виробництво продукції

Рис. 3. Динаміка показників технічного стану та інтенсивності руху основних засобів в ФГ «Україна» за 2017–2019 рр.

Джерело: побудовано автором на основі звітності підприємства

Таблиця 4

Аналіз ефективності використання основних засобів у ФГ «Україна», 2017–2019 рр.

Показники	2017	2018	2019	Зміни за рік	
				(+/-)	%
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	152892	185894	196132	43240	28,28
Середньорічна вартість виробничих основних засобів, тис. грн.	68495	75614	95211	26716	39,00
Середньорічна чисельність працівників, осіб	196	249	283	87	44,39
Фондовіддача	2,23	2,46	2,06	-0,17	-7,71
Фондомісткість	0,45	0,41	0,49	0,04	8,36
Фондоозброєність	349,46	303,67	336,43	-13,03	-3,73

Джерело: побудовано автором на основі звітності підприємства

на 1 грн. основних засобів. Обчислюється він (ФВ) за формулою: $ФВ = ОП / П\text{.}ф$. Фондовіддачу обчислюють у вартісних або в натуральних вимірювачах. Вона прямо залежить від продуктивності праці і обернено – від фондоозброєності. Для підвищення фондовіддачі необхідно, щоб темпи зростання продуктивності праці випереджали темпи зростання її фондоозброєності.

Фондомісткість – це показник, що обернений до фондовіддачі. Він свідчить про те, скільки використовується основних засобів для виробництва продукції вартістю в 1 грн.

Отже, оскільки показникам інтенсивності використання основних засобів уже дана характеристика, проведемо аналіз решти показників на основі даних ФГ «Україна» (табл. 4).

Дані таблиці свідчать, що фондовіддача, яка характеризує ефективність їх використання, у 2019 році зменшилась на 0,17 грн. проти 2017 року,

що було спричинено тим, що вартість основних засобів зростала значно більшими темпами, ніж чистий дохід від реалізації продукції. Відповідно зросла фондомісткість на 0,04 грн. Стосовно фондоозброєності, то слід відзначити, що цей показник також зменшується за період дослідження.

Динаміку змін показників ефективності використання основних засобів у ФГ «Україна» в 2017–2019 рр. наведемо також на рис. 4.

На рівень фондовіддачі впливають різні фактори, пов'язані як зі зміною обсягу продукції, так і з ефективністю використання основних засобів, особливо активної її частини.

Чинниками першого рівня, що впливають на фондовіддачу, є: зміна частки активної частини засобів у загальній їх частині; зміна фондовіддачі активної частини засобів. Під час розрахунку показників фондовіддачі вихідні дані необхідні привести в порівняльній вигляд.

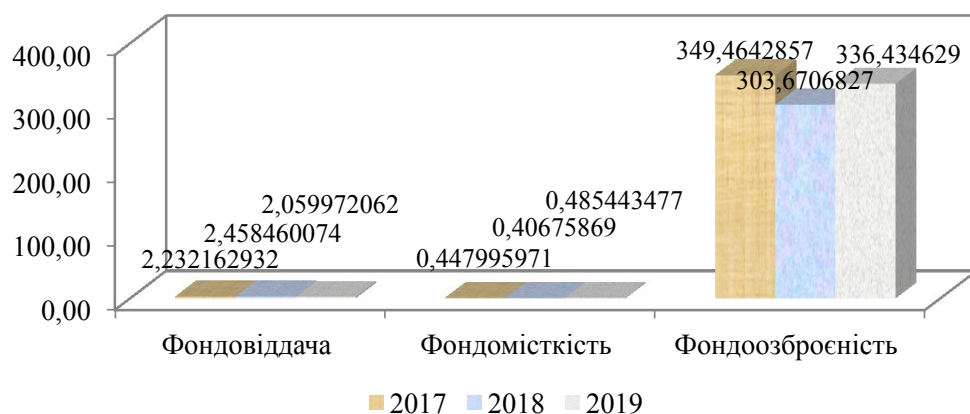

Рис. 4. Динаміка змін показників ефективності використання основних засобів у ФГ «Україна» в 2017–2019 рр.

Джерело: побудовано автором на основі звітності підприємства

Загалом слід зазначити, що основні засоби на підприємстві використовуються неефективно, рівень ефективності їх використання в 2019 році знизився порівняно із 2017 роком.

Це змушує шукати резерви підвищення ефективності використання основних засобів.

Отже, для підприємств виникає необхідність підвищення ефективності їх використання, що сприятиме безпосередньо:

- збільшенню обсягу виробництва продукції без додаткових капітальних вкладень на продукцію, яка користується попитом;
- скороченню витрат у розрахунку на одиницю продукції для підвищення прибутковості;
- прискоренню процесу оновлення основних темпів та темпів зростання продуктивності праці;
- скороченню витрат від морального зносу устаткування та машин [3].

І.В. Поповиченко, К.О. Спірідонова, А.Є. Загустіна у своїй праці виділяють комплекс заходів із покращення використання основних засобів на підприємстві, а саме збільшення екстенсивного завантаження та підвищення інтенсивного навантаження.

1. Екстенсивний – вид відтворення, що знаходить своє вираження насамперед у збільшенні часу роботи основних виробничих фондів. Зокрема, перевага повинна надаватися насамперед заходам, спрямованим на підвищення змінності роботи устаткування, що приводить до зростання обсягів виробництва продукції і підвищення ефективності використання основних засобів. У зв'язку з цим на підприємствах необхідно забезпечувати оптимальну структуру складових засобів праці, досягнення пропорцій між робочою силою і відповідними видами машин і устаткування, тобто повинна зростати питома вага прогресивного нового устаткування, удосконалюватись організація функціонування виробничої інфраструктури,

що сприятиме поліпшенню технічного обслуговування основних підрозділів підприємства, перерозподілу працюючих в його межах, вивільненню робітників у допоміжних виробництвах і залучення їх після відповідної підготовки до роботи в основних цехах, щоб підвищити змінність наявного у них устаткування. Отже, екстенсивне поліпшення використання основних фондів та виробничих потужностей має певні межі [9].

2. Інтенсивний – вид відтворення, завдяки якому збільшується віддача засобів праці на одиницю часу. Цей напрям має набагато ширші можливості поліпшення використання основних фондів та виробничих потужностей, що передбачає підвищення ступеня завантаження устаткування за одиницю часу. Підвищення інтенсивного завантаження устаткування може бути досягнуто шляхом модернізації діючого устаткування, машин та механізмів, встановлення оптимального режиму їхньої роботи [9].

Ю.В. Яшан зазначає: щоб використання основних засобів було справді економічно вигідним та ефективним, необхідно не тільки стежити за його технічним станом, а й залучати фахівців для проведення складних ремонтів; визначати ринки виробництва; залучати спеціалістів маркетингового відділу; підвищувати рівень спеціалізації виробництва; застосовувати передові технології; усувати простої; модернізувати устаткування; поліпшувати склад, структуру і стан основних засобів підприємства; удосконалювати планування, управління й організацію праці та виробництва; знижувати фондомісткість; підвищувати фондovіддачу та продуктивність праці на підприємстві; підвищувати якості ремонтів; підписувати договори поставок продукції, вивчати кон'юнктуру ринку збуту, стежити за змінами на валютному ринку, а також у разі потреби застосовувати орендоване устаткування з метою підвищення ефективності виробництва [8].

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, оскільки основні засоби становлять значну частину капіталу та відіграють важливу роль у виробничій діяльності будь-якого вітчизняного підприємства, виникає необхідність постійного моніторингу їхнього стану та ефективності використання. В економічній літературі наявні різні методики щодо проведення їх аналітичної оцінки. Необхідно на практиці застосовувати індивідуальний підхід, враховуючи виробничі та технологічні особливості підприємства. Потрібно здійснювати пошук напрямів поліпшення використання основних засобів, що можна здійснити за допомогою впровадження заходів екстенсивного та інтенсивного навантаження. Так, необхідно провести оптимізацію структури виробничого обладнання, яка передбачає ліквідацію проблемних місць шляхом: підвищення професійно-кваліфікаційного рівня працівників; удосконалення технологічних процесів; застосування прогресивних форм у виробництві і праці. Такі напрями не лише сприятимуть підвищенню ефективності використання основних засобів, але й забезпечать успішність господарської діяльності підприємства загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Мулик Т.О., Мулик Я.І. Методичний інструментарій аналізу фінансової безпеки підприємств в системі економічних аспектів виробництва біопалива. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 9. С. 91–101.
- Мулик Т.О., Материнська О.А., Пльонсак О.Л. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 288 с.
- Іващенко В.І., Болюх М.А. Економічний аналіз господарської діяльності: навч. посіб. для студ. екон. спец. К. : ЗАТ "Нічлава", 1999. 204 с.
- Про затвердження форм державних статистичних спостережень зі статистики капітальних інвестицій та основних засобів: наказ Державної служби статистики України від 10.06.2019 № 205.
- Левицька І.В. Проблеми інтенсифікації відтворювальних процесів на підприємствах харчової промисловості. *Економіка харчової промисловості*. 2010. № 3. С. 14–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2010_3_3 (дата звернення 12.08.2020).
- Кулько І.В. Оцінювання та аналіз основних виробничих фондів підприємств. *Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво*. 2013. № 3. С. 166–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2013_3_33 http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2010_3_3 (дата звернення 08.08.2020).
- Селіванова Н.М., Ткаченко Ю.В., Попко Я.О. Особливості методики проведення аналізу основних засобів підприємства. *Проблеми ринку та розвитку регіонів України в XXI ст. : матеріали VII Міжнарод. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Одеса, 05–09 груд. 2016 р. Одеса, 2016. С. 98–102.*
- Яшан Ю.В. Напрями підвищення ефективності відтворення і використання основних засо-

бів. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. *Економічні науки*. 2012. Вип. 22(2). С. 402–407. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2012_22\(2\)_68](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2012_22(2)_68). (Дата звернення 12.08.2020).

9. Поповиченко І.В., Спірідонова К.О., Загустіна А.Є. Основні напрями підвищення ефективності використання основних фондів в сучасних умовах господарювання. *Економічний простір*. 2019. № 145. С. 149–159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escros_2019_145_14. (Дата звернення 12.08.2020)

10. Мулик Т.О., Цуркан А.О. Інформаційно-організаційні засади аналізу основних засобів в управлінні реальними інвестиціями. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 29, ч. 2. 2018. С. 173–177.

11. Aleskerova Y., Mulyk T., Fedoryshyna L. Improving credit protection analysis methods reports of main agricultural enterprises. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4 № 2. P. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-2-1-7>. (Дата звернення 08.08.2020).

REFERENCES:

- Mulyk T.O., Mulyk Ya.I. (2016) Metodichniy instrumentarii analizu finansovoi bezpeky pidpriemstv v systemi ekonomichnykh aspektiv vyrobnytstva biopalyva. [Methodical tools for the analysis of financial security of enterprises in the system of economic aspects of biofuel production] *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky* [Economy. Finances. Management: current issues of science and practice]. 2016. № 9. Pp. 91–101.
- Mulyk T.O., Materynska O.A., Plonsak O.L. (2017) Analiz hospodarskoi diialnosti [Analysis of economic activity]. Kyiv : Tsentri uchbovoi literatury. (in Ukrainian)
- Ivashchenko V.I., Boliukh M.A. (1999) Ekonomichnyi analiz hospodarskoi diialnosti [Economic analysis of economic activity]. K. : ZAT "Nichlava". (in Ukrainian)
- Pro zatverdzhennia form derzhavnykh statystychnykh sposterezhen zi statystyky kapitalnykh investytsii ta osnovnykh zasobiv [On approval of forms of state statistical observations on statistics of capital investments and fixed assets]: nakaz Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy vid 10.06.2019 № 205.
- Levytska I.V. (2010) Problemy intensyfikatsii vidtvorivnykh protsesiv na pidpriemstvakh kharchovoi promyslovosti. [Problems of intensification of reproduction processes at the enterprises of the food industry] *Ekonomika kharchovoi promyslovosti* [Economics of the food industry]. № 3. Pp. 14–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2010_3_3. (accessed 12 August 2020).
- Kulko I.V. (2013) Otsiniuvannia ta analiz osnovnykh vyrobnychkh fondiv pidpriemstv [Evaluation and analysis of fixed assets of enterprises]. *Derzhava ta rehiony* [State and regions]. Ser.: *Ekonomika ta pidpriemnytstvo*. № 3. Pp. 166–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2013_3_33. (accessed 08 August 2020).
- Selivanova N.M., Tkachenko Yu.V., Popko Ya.O. (2016) Osoblyvosti metodyky provedennia analizu osnovnykh zasobiv pidpriemstva [Features of the method of analysis of fixed assets of the enterprise]. *Problemy rynku ta rozvytku rehioniv Ukrainy v XXI st.*

[Problems of the market and development of regions of Ukraine in the XXI century]: materialy VII Mizhnarod. nauk.-prakt. Internet-konf., m. Odesa, 05-09 hrud. 2016 r. Odesa, 2016. Pp. 98–102.

8. Iashan Yu.V. (2012) Napriamky pidvyshchennia efektyvnosti vidtvorennia i vykorystannia osnovnykh zasobiv [Directions for improving the efficiency of reproduction and use of fixed assets]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu* [Scientific works of Kirovograd National Technical University]. *Ekonomichni nauky*. Vyp. 22(2). Pp. 402–407. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2012_22\(2\)_68](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2012_22(2)_68). (accessed 12 August 2020).

9. Popovychenko I.V., Spiridonova K.O., Zahustina A.Ye. (2019) Osnovni napriamy pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia osnovnykh fondiv v suchasnykh umovakh hospodariuvannia [The main directions of improving the efficiency of fixed assets in

modern business conditions]. *Ekonomichniy prostir* [Economic space]. № 145. pp. 149–159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2019_145_14. (accessed 12 August 2020).

10. Mulyk T.O., Tsurkan A.O. (2018) Informatsiino-orhanizatsiini zasady analizu osnovnykh zasobiv v upravlinni realnymy investytsiamy [Information and organizational principles of analysis of fixed assets in the management of real investments]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Kherson State University]. Vyp. 29, ch. 2, pp. 173–177.

11. Aleskerova Y., Mulyk T., Fedoryshyna L. Improving credit protection analysis methods reports of main agricultural enterprises. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4 № 2. P. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-2-1-7> (accessed 08 August 2020).